

РЕЦЕНЗИЯ

**От проф. д-р Даниела Кирилова Дженева
АМГИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – гр. Пловдив
на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“**

**Автор: Владимир Албертов Роже
Тема: „Приложение на Техниката на Марта Греъм в танцовото обучение
в България и в творчеството на български хореографи“**

**Научен ръководител: доц. д-р Желка Табакова
при НМА „Проф. Панчо Владигеров“**

Предложения за рецензиране дисертационен труд на Владимир Роже е озаглавен „Приложение на Техниката на Марта Греъм в танцовото обучение в България и в творчеството на български хореографи“. Избраната тема предизвиква интерес с това, че поставя актуални въпроси, относно значението на световно утвърдената Техника на Марта Греъм за обучението по модерен танц в България. За първи път се разглеждат процесите по навлизането и приложението и в творчеството на българските хореографи. Систематизират се проучванията и се извеждат изводи относно влиянието на Техниката на Марта Греъм в България и в световен план. Очевидно е, че докторантът е изградил лични достижения върху изследваната фактология и изборът на темата кореспондира с образованието му и с професионалната му реализация и творчески успехи.

Владимир Роже е учил класически балет в Държавно хореографско училище – София. През 2004 г. се дипломира в Държавна музикална академия – София по „Балетна педагогика“ в ОКС „бакалавър“, а през 2006 г. по „Балетна режисура“ в ОКС „магистър“. Още със завършването на Хореографското училище през 1989 г. става премиер-солист на Софийска опера и балет, а през годините след това до 2012 г. последователно е солист на Операта в Грац /Австрия/, Каролина балет /САЩ/ и Ню Джърси балет /САЩ/. За този период, освен прекрасните водещи роли в класически и модерни балетни произведения, той натрупва преподавателски опит в Австрия и САЩ. От 2012 г. е преподавател по класически танц във Фей Тиан Колидж, Мидълтаун, Ню Йорк, САЩ. Като изпълнител е носител на редица награди от престижни международни балетни конкурси – Джаксон /САЩ/ - 1986 г., Варна /България/ - на три пъти през 1986 г., 1988 г. и 1990 г., Париж /Франция/ - 1986 г., Осака /Япония/ - 1987 г., Москва /Русия/ - 1989 г., Люксембург - 1998 г.

Именно така натрупания през годините опит на преподавател и артист му дават основание самостоятелно и задълбочено да анализира Техниката на Марта Греъм в различни аспекти. Прави впечатление, че дисертационния труд „Приложение на Техниката на Марта Греъм в танцовото обучение в България и в творчеството на български хореографи“ е конструиран изключително сполучливо като последователно ни въвежда в темата, развива я според поставените цели и достига до определени научни и научно-приложни приноси. Считаю, че това се дължи в известна степен и на опита на неговия Научен ръководител – доц. д-р Желка Табакова. Трудът е с обем от 212 страници. Съдържанието е структурирано в увод, три глави и заключение. Използваната библиография наброява 191 заглавия, от които: 79 книги и статии на кирилица, 74 чуждоезични, 3 филма, 21 веб адреса и 15 аудио записи от библиотеката на Линкълн център в Ню Йорк.

Приложени в графичен вид са резултатите от анкетно проучване на общо 444 човека върху 8 фундаментални въпроси по приложението на Техниката на Марта Греъм. Интервюирани са преподаватели, настоящи и бивши танцьори от Martha Graham Dance Company, български хореографи и възпитаници на Маргарита Градечлиева. Представен е и Автореферат, който отговаря изцяло на съдържанието на дисертационния труд и адекватно и аналитично отразява основните тези, изводи и приноси. Приложен е списък с три публикации по темата на разработката, като едната е в резултат на изнесен доклад пред Международна научна конференция, организирана от НМА „Проф. Панчо Владигеров“ през 2020 г.

В Увода докторантът обосновава актуалността и значимостта на темата с настъпващите процеси на глобализация, водещи до еkleктика в изкуството и много често нарушаващи „чистотата“ на танцовите стилове и методики. Именно за това той избира за предмет на изследването Техниката на Марта Греъм и свързаните с нея проблеми при професионалното танцово образование и интерпретирането и от български хореографи на сцената. Работната хипотеза гласи, че *„По настоящем обучението по ТМГ е слабо застъпено в България, поради което тя не се използва в чист вид, а в модерния танц у нас се прилагат само ограничен брой нейни елементи.“* Целта е формулирана идентично относно проучването на тези процеси и предопределя дефинирането на шест основни задачи. Посочени са три изследователски метода за постигането на тази цел, като към тях може да включим и проучването на завиден обем научна литература, вкл. анализ на филми и записи.

В Първа глава „Възникване на Техниката на Марта Греъм /ТМГ/ и използването и в нейните спектакли“ авторът си поставя за цел да проследи историческите предпоставки за възникването на модерния танц в началото на ХХ

век, като алтернатива на класическия балет. Анализът започва с бележити имена като Айседора Дънкан, Мод Алан, Лой Фулър, за да се стигне до *безсмъртната* Марта Греъм. Тук той подчертава изключителния и принос за развитието на модерния танц и стига до креативния извод, че *„В работата си Греъм гледа решително напред в бъдещето до такава степен, че пренебрегва дори собствените си творби от миналото... За танцьорите, които трябва да представят нейните най-ранни творби, познаването и владенето на Техниката такава, каквато е съществувала в момента на създаването на съответната пиеса, е съществено и крайно необходимо. Само чрез запазване на миналото, танцът има основа за надграждане, основа за това бъдеще, към което Марта Греъм се стреми през целия си живот.“*

Следва пространен обзор на творчеството на Марта Греъм като авторът разглежда фактологията, умело преплитайки констатациите от художествената критика с информацията от литературните източници и собствените впечатления от гения на хореографа. Владимир Роже има лек и увлекателен стил на писане като съумява прозорливо да води отделните линии на информация в едно многопластово съзвучие. Той разделя утвърждаването и влиянието на ТМГ на три периода.

Ранен период, в който Греъм *„къса връзките с миналото“* и се фокусира върху движенията като изразно средство. Преосмисля по нов начин екзерсиса и постепенно изгражда принципите на ТМГ. Характерно за този период е, че тя все още продължава да изпълнява соловите партии в собствените си хореографии за разлика от другите автори.

Следва 10-годишен период, който авторът е определил като среден. Тук Греъм преминава към ярки художествени експерименти. Обръща се към Митологията, където намира интересни в драматургично отношение теми, което

я подтиква да търси дълбоки символи в художествените изразни средства. Експериментира с нови движения като постепенно изоставя „старата техника“, за да създаде нови правила.

Третия късен период е озаглавен „Повратна точка“. Авторът го свързва с годините когато творчеството на Марта Греъм напуска пределите на САЩ и става достояние на Европа и световната култура. Нейните сценични шедеври утвърждават ТМГ като явление за модерния балет. Постепенно обучението се поема от други танцьори и преподаватели като Марта Греъм прави опит да регулира процеса по запазване чистотата на Техниката и художествените послания, които я превръщат в изкуство. Докторантът анализира основните принципи на ТМГ и философската основа за утвърждаването и. Адмирава нейният метод за постепенно развитие на танцьора чрез последователно овладяване на Техниката, изключвайки необмислената импровизация.

Втора глава е озаглавена „Влияние на техниката на Марта Греъм при обучението по модерен танц в България“. Тук Владимир Роже осъществява задълбочена теоретична разработка въз основа на проведените от него емпирични изследвания на въздействието на ТМГ при създаването на модерния танц у нас и най-вече за развитието на танцовото обучение в различните степени на образователната система в България. За процесите в културно-исторически план той отново се опира на авторите, отразили тази приемственост в свои публикации, но трябва да отбележим, че за първи път се прави цялостно научно изследване на обучението по ТМГ в България от средата на ХХ век до днес. Докторантът прокарва интересна препратка към българския фолклор при тълкуването на влиянието на различни танцови форми и лексика за началото на този период. „Наред с усвояването на новата европейска танцова техника Мария Димова се обръща към народния танц за създаване на самобитност в танцово-

театралните форми. Българските народни танци се превръщат в своеобразно откритие с възможности за сугестивна адаптация.“

Проучването започва с обзор на първите опити за балетно обучение в България, влиянието на руската класическа школа и последвалото създаване на Държавното хореографско училище. Следва пространна част за въвеждането на изучаването на модерен танц в учебната програма на Хореографското училище от 1977 г. Специално място е отделено на творчеството на Маргарита Градечлиева и най-вече на нейната ползотворна преподавателска работа с учениците по вярното, правдиво прилагане на ТМГ. Докторантът анализира обучението по класически и модерен танц извън учебната програма на НУТИ в София. Прави изводи относно приложението на ТМГ в системата на средното образование, на Висшите училища там, където се изучава и в частните любителски школи в България. В заключение обобщава, че: *„По настоящем обучението по ТМГ е слабо застъпено в България, поради което тя не се използва в чист вид. То е с по-малка продължителност от необходимите минимум 3 години и с по-малка честота от възприетата в САЩ /повече от три пъти седмично/.*“

В Трета глава „Приложение на Техниката на Марта Греъм в творчеството на български хореографи“ за първи път е осъществено цялостно изследване и анализ на приложението на ТМГ в спектаклите на българските автори. Обзорът започва с прекрасните постановки на Маргарита Арнаудова още от създаването на Балет „Арабеск“ през 1967 г. Докторантът прави задълбочен разбор по отношение на форма, съдържание, драматургия и изразни средства. Изводът му е категоричен, че Арнаудова осъществява синтез на модерни танцови техники, класически балет, български фолклорен танц и свободно фразирание на музиката. Това води до високо художествени резултати, но от друга страна ограничава използването на ТМГ като позволява включването само на някои основни

елементи. Неговото заключение е, че Техниката е оказала важна роля за формирането на собствен хореографски стил, въпреки не пълното приложение.

Следва анализ на първите стъпки по прилагането на ТМГ в творчеството на Маргарита Градечлиева от 1979 г. като основател Експериментално студио за модерен танц. Подчертава се, че именно от тази трупа тръгва възходящото развитие на редица балетисти – утвърдили се в последствие като преподаватели и хореографи. И тук докторантът умело преплита личните си впечатления с биографични данни и задълбочено изследване на нейните произведения. Като извод той налага мнението, че: *„Маргарита Градечлиева е единствения хореограф в България, който в по-голямата част от постановките си използва ТМГ в чист вид, като я съчетава главно с музиката на български композитори и автентичен фолклор.“*. Приветства нейните експерименти по съчетаването на различни видове изразни средства и създаването на синтетично изкуство в балетните постановки. Подчертава, че заслугата за изучаването и използването на Техниката в България до наши дни се дължи главно на учениците от нейната школа. В тази връзка анализира творчеството на Мила Иксренова като изводът, който се налага е, че формирането на неин собствен стил в известна степен ограничава прилагането на Техниката в чист вид. По отношение на постановките на Албена Атанасова той ги приветства като произведения, в които действително тя е запазена.

Като обобщено заключение по прилагането на ТМГ от български хореографи Владимир Роже категорично подчертава, че Маргарита Арnaudова и Маргарита Градечлиева имат водеща роля за прилагането на тези прекрасни изразни средства в постановки по български сюжети, което спомага за формирането на национален пластичен език.

Докторантът не излиза от темата на дисертационния труд като задълбочено анализира фактологията и прави самостоятелни изводи. Чисто дедуктивно за финал той потвърждава формулираната работна хипотеза, че обучението по ТМГ е слабо застъпено в България, а в танцовите постановки не се прилага в чист вид. Отправя препоръки към педагозите и хореографите, които биха обогатили тяхната работа. Изведените от него приноси ясно и точно отразяват постиженията на труда в две направления, като в теоретична, така и в практико-приложна насока.

В заключение ще подчертая , че представеното ни задълбочено изследване в дисертационния труд „Приложение на Техниката на Марта Греъм в танцовото обучение в България и в творчеството на българските хореографи“ ведно с приложените доклади по темата и прекрасните художествено-творчески постижения на Владимир Роже ми дават основание да предложа на уважаемото Научно жури да му присъди образователна и научна степен „доктор“.

19.08.2020

Рецензент:

/проф. д-р Даниела Дженева/